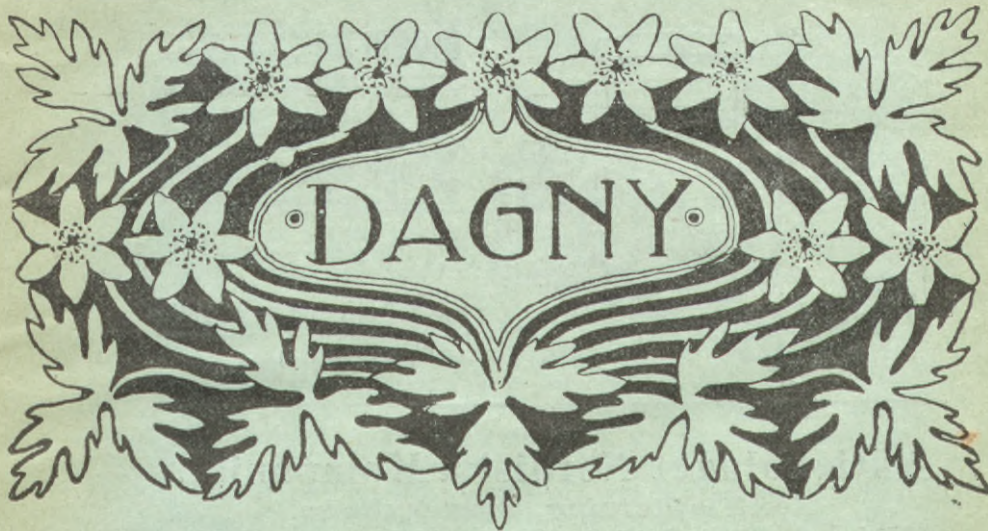

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA ♦ ♦
 OCH LITTERÄRA INTRESSEN
 UTGIFVEN AF ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦
 FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET
 REDAKTÖR: LOTTEN DAHLGREN ♦ ♦ ♦

INNEHÅLL:

CHARL. NERMAN: Ungdomsläsning på 40- och 50-talet.
 CLARA WAHLSTRÖM: »Mamma Aja». Goethes moder.

SVECIA,

Solidt, tidsenligt Lifförsäkringsbolag.
 Ömsesidighetsprincip. — Svensk dödlighet.

Kontor: Regeringsgatan 40.

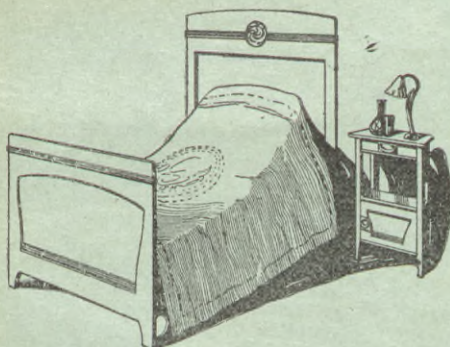
Olycksfall-försäkringsanstalten **GOTHIA.**

Afslutar olycksfallförsäkringar på liberalaste och tidsenligaste vilkor.

Hufvudkontor: Regeringsgatan 40, 2 tr.

Mot hosta,

halskatarrer, andäppa afvensom mot illaluktande andedräft är Salubrin ett lindrande och verksamt medel, då det användes på sätt, som säges i den bruksanvisning, hvilken medföljer hvarje flaska af Fil. Doktor P. Håkansson's fabrikar. I svårare fall användes inandning medelst apparat enligt särskild anvisning. Salubrin tillhandahålles i Partym-, Specceri- och Färg-affärer. Partilager hos *Geljer & Co., Stockholm.*

Moderna Sängar

och

Sängkammarmöbler

i största urval hos

A.-B. Nordiska Kompaniet
Stureplan.

Aktiebolaget Nordiska Kompaniet.

Textilafdelning, Thyra Grafström.

Färdiga och påbörjade **Broderier** på siden, kläde, linn och syllestramalj, passande för **Dukar, Portiärer, Mattor, Kuddar, Serveringsdukar** m. m. Mönster uthyras. Rekvisitioner från landsorten ombesörjas pr omgående.

OBS! Ändrad adress: Regeringsgatan 5.

Sjuksköterska.

Tjänsten som sjuksköterska i Stegeborgs e. provinsialläkaredistrikt är ledig. Lönen 500 kronor pr år jämte 50 öre om dagen vid vård af icke smittosam sjukdom.

Ansökan, åtföljd af intyg om tjänstgöring 1 år på lasarett samt 2 månader på epidemisjukhus, insändes före den 1:sta December till Extra provinsialläkaren i Stegeborgs distrikt, Stegeborg. (STA 126883)

Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå

← 25 Tunnelgatan 25 →

⊛ Rikstel. 68 98 ⊛ Allm. Tel. 82 11 ⊛

Byrån mottager sjukbud hela dagen samt pr telefon äfven om natten.

Föreståndarinnan träffas säkrast kl. $\frac{1}{2} 2 - \frac{1}{2} 4$ e. m.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna värden af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

(*Lilla Nygatan 27, expeditionstid 10-4*),

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten influtna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatafdelningen, underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å inteckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att inteckningarna blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad inteckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsafgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

Från Evang. Fosterlands-Stiftelsens Förlags-Expedition

hafva utkommit och finnas att tillgå hos alla bokhandlare följande arbeten:

Allt eller intet af Runa. Fjärde uppl. Häft. 1:25, kart. 1:50, klotb. 2 kr.

Hvardagslif af Runa. Tredje uppl. Häft. 1:75, kart. 2 kr. klotb. 2:50.

På Elghyttan af Runa. Andra uppl. Häft. 2:25, kart. 2:75, klotb. 3:25.

Lönnkammaren. En berättelse från reformationstiden i England af *L. Pocklington*. Häft. 1:50, kart. 1:75, klotb. 2:50.

Utjämning med flera berättelser af *E. S. K.* Häft. 1:75, kart. 2 kr.

När ankaret föll. En julberättelse af *G. Aagaard*. Öfversättning från norskan. *Andra uppl.* Häft. 60 öre.

Trohet i det lilla. Tre berättelser af *M. v. O.* Häft. 1. kr., kart. 1:25.

Önskekransen. En berättelse för unga kvinnor af *Mathilda Roos*. *Fjärde uppl.* Häft. 1 kr., kart. 1:25, klotb. 2 kr.

Din broders blod. En berättelse om de kristnas lidanden i Armenien af *M. v. O.* Häft. 1:50, kart. 1:75, klotb. 2:50.

Bland granar och palmer. Berättelser af *Ernst Evers*. *Andra uppl.* Häft. 1:25, kart. 1:50.

Valda berättelser af Emil Frommel. *Andra uppl.* Häft. 1:25, klotb. 2:25.

Under den Högstes beskärn. En berättelse från trettioåriga krigets dagar af *Marg. Lenk*. Häft. 2 kr., kart. 2:50, klotb. 3 kr.

**Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå,
Stockholm, 54 Drottninggatan,**

finnas anmälda kvinliga arbetsökande såsom: lektionsgifvare i olika ämnen, svenska och utländska lärarinnor för hem och skolor, kontors- och skrifbiträden, bonner, husföreståndarinnor, sällskap och biträden i hem, föreläserskor, gymnaster m. fl.

Följande småskrifter kunna erhållas genom **Fredrika-Bremer-Förbundets byrå**, 54 Drottninggatan, Stockholm. Till landsorten expederas de pr efterkraf eller mot insänd likvid jämte postporto.

Fredrika-Bremer-Förbundets uppkomst och utveckling. Föredrag af *Gertrud Adelborg*. Pris 10 öre.

Kvinnoarbete och Kvinnolycka af *Anna Sandström*. Pris 50 öre.

Under hvilka förutsättningar kan kvinnorörelsen blifva af verklig betydelse för kultur och framåtskridande af *Anna Sandström*. Pris 10 öre.

Till frågan om kvinnans politiska rösträtt. Ett diskussionsinlägg af *Natanael Beskow*. Pris 5 öre.

Bör den svenska kvinnan erhålla politisk rösträtt? af *Anna Whillock*. Pris 10 öre.

De kvinliga kontors- och butikbiträdenas ställning. Ett bidrag till hufvudstadens arbetarestatistik. Pris 15 öre.

Petition uti Reglementeringsfrågan från Fredrika-Bremer-Förbundets Styrelse den 6 maj 1902. Pris 5 öre.

Rabatt lämnas vid rekvisition af minst 100 ex.

Stadgar och berättelser angående Fredrika-Bremer-Förbundets verksamhet utsändas gratis.

Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå 54 Drottninggatan mottagas anmälningar till inträde i Förbundets

Sjuk-kassa.

Äfven personer, som icke äro medlemmar af Förbundet, kunna blifva delegare i densamma.

Ungdomsläsning på 40- och 50-talet,

af en som var med på den tiden.*)

Barn- och ungdomsläsning för nöjes skull är nu för tiden föremål för synnerlig uppmärksamhet bland ungdomens vänner och målsmän, och bokhandeln öfversvämmas mer än någonsin af skrifter för barn, oftast öfversatta från tyskan eller engelskan och ej alltid af fullgod beskaffenhet. Genom Fredrika-Bremer-Förbundets förträffliga bokgranskningskomité har, som jag tror, en återhållande damm blifvit satt mot den flod af pjunkigt sentimentala eller krasst naturalistiska skildringar, som under namn af ungdomsskrifter inströmmar från utlandets bokpressar.

Hvad Fredrika-Bremer-Förbundets bokgranskare angår, finner jag deras omdömen och fordringar både förståndiga och moderata, men skulle dock vilja fästa vederbörandes uppmärksamhet på strängheten i den fordran, att hvarje barnbok bör hafva en af lefnadsåren begränsad publik. För min del tror jag, att en riktigt rolig barnbok kan vara rolig för både stora och små. Man behöfver bara tänka på H. C. Andersen och Zacharias Topelius! Böcker för småbarn kunna ofta skänka en glad stund och ett godt skratt åt de större syskonen, ja, äfven åt far och mor. Med de utstakade åldersgränserna tyckes man dock isynnerhet vilja motarbeta faran af att i de små barnens händer sätta böcker som öfvergå deras fattningsförmåga, men denna fara torde icke vara så stor. Får barnet ur de äldres bokförråd tag i någon »rolig» bok, som innehåller saker

*) Ofvanstående uppsats kom red. tillhanda samtidigt med den om »Barnens nöjesläsning för 60 till 70 år sedan» af *Eva Fryxell*, som publicerades i 7:de häftet af vår tidskrift. Trots det att motivet förut behandlats, torde ännu ett inlägg i nöjesläsningsfrågan kunna påräkna intresse, då ämnet väl kan betraktas lika outtömligt som litteraturen själf. Vi vilja endast beträffande förf.s anmärkning rörande Fredrika-Bremer-Förbundets bokkomités »åldersgränser» göra den ofta upprepade förklaringen, att dessa »gränser» hufvudsakligen blifvit uppställda den bokköpande allmänheten till tjänst, och att fingervisningen således rör barn- och ungdomsböckerna icke världslitteraturen.

som det icke förstår — ja, då tror jag att barnet gör som jag själf och många andra med mig tillsvidare måste göra med livvets och tillvarons gåtor — man låter helt enkelt bli att förstå dem. Naturligtvis anser jag det icke för likgiltigt om ibland det som barnen läsa, skulle förekomma det som är orent eller vilseledande; dylik läsning borde man visst söka undanhålla för ungdom af alla åldrar — om man kan!

Emellertid har det i anledning af diskussionen rörande ungdomens nöjesläsning kommit mig i sinnet, att det kunde för vår tid vara af något intresse att taga kännedom om hvad som bjöds ungdomen i fråga om lektyr i ett hus, där läsning älskades och flitigt bedrefs för 50 år sedan eller något mera, då det icke fanns på långt när så många ungdomsböcker i världen som nu. Tillåt mig börja med den tid, då undertecknad och hennes två äldre systrar redan hade öfvervunnit abc-bokens svårigheter och kunde läsa sin katekes, sin psalmbok och sitt nya testamente »som ett rinnande vatten».

* * *

I vårt hem var man icke synnerligen frikostig med »roliga böcker» till julklapp. Den minnesvärda julafton skall därför sent glömmas, då vi tre flickor fingo hvar sin bok, äldsta syster »Berättelser ur daggande djurens historia», i två delar, den andra i ordningen, den odödlige »Robinson Crusoe» med illustrationer, och jag, den yngsta och läsglupskaste, en illustrerad sagobok, kallad: »Prins Tusenskön och prinsessan Underskön». Hur utomordentligt dygdig till sin tendens var ej denna sagobok! Bland den mängd underbara och rysliga äfventyr, hvaraf den var full, förekom ej ett enda ord om kärlek eller giftermål, prinsen utförde alla sina bedrifter för att rädda sin *syster* Underskön från en »tjock, afskyvärd salamander med runda, gula ögon», hvilken hade borttröfvat och instängt henne i ett rundt tornrum, där hon låg och sof i fem år och, ömkligt att förtälja, aldrig fick någon mat!

Storartadt var, som sagdt, att få tre roliga böcker på en gång, eljest fick man vanligtvis vara nöjd med att få *en* gemensam. Denna var gemenligen af det slag, som man nu anser afsedd för »den mogna ungdomen», beroende däraf, att de flere år äldre bröderna, åt hvilka vår mor vanligtvis uppdrog att köpa någon bok till julklapp åt flickorna, företrädesvis valde sådana, som de själfva hade lust att läsa, såsom *Coopers* indianböcker och *Mellins* »Historiska noveller.»

Men julklappsböckerna, huru ofta de än omlästes, voro blott droppar i hafvet; vida mer behöfdes för att fördrifva de långa vinterkvällarne, sedan läxorna blifvit vederbörligen inlärdade och det bestämda antalet hvarf på stickstrumpan eller annat förelagdt pensum af handarbete fullbordats. Böcker fattades icke, men icke alla voro åtkomliga, icke alla kunde man läsa, icke alla voro roliga, ehuru särskildt den yngsta läste allt hvad helst hon öfverkom, från »Juridiska skrifter» af *J. Holmbergson* till »Kajsa Vargs kokbok». Men, i brist på annat, huru ofta genomlästes ej »*Ekelunds svenska historia*», *Mellins* dito, »*Nösselts Världshistoria för fruntimmer*», »*Hartmans Geografi*», rent af såsom roliga böcker, ehuru de såsom läroböcker äfven brukades vid lektionerna! Ej voro dessa böcker så nöjsamma, förstås, som Fryxell, den älskade Fryxell, sedan hans historiska böcker, del efter del, inkommo i huset. De blefvo stundom anledning till gräl mellan de eljest ytterst nära förbundna systrarna, då alla tre ville ha »Gustaf Vasa» eller »Gustaf Adolf» med sig i skog eller trädgård på lördagseftermiddagen om sommaren. »*Beckers världshistoria*» var en outtömlig källa för historisk visdom och genomlästes trots sin vidlyftighet många gånger. På egen hand lästes flitigt det historiska i bibeln, rent af för nöjes skull. Bland den rikliga mängd af religiös litteratur, som fanns på mors bokhylla, upptäcktes för öfrigt åtskilliga böcker, som, utan hänsyn till det värdefulla innehållet, hvilket aldrig sattes i fråga — då mamma själf läste dem — också befunnos vara roliga. Bland dessa må särskildt nämnas »Abrahams tros fotspår», af *M. F. Roos*; *Luthers* »Bref och Bordsamtal», samt först och sist: »Martyrernas lidanden under de tio förföljelserna», hvilken bok, som skildrade de krisernas trosstyrka och mod samt öfverflödade på rysligheter, slog särskildt an på de unga sinnena.

Ett verk i många delar, »Naturvetenskaplig boksamling», som fanns i fars bibliotek, skulle nog icke i våra dagar skattas högt af småflickor, men jag och mina systrar hade med tillhjälp af vår lifliga fantasi stort nöje däraf. De afbildningar af utdöda djursläkten, som i detta verk förekommo, blefvo för vår själs ögon lefvande. De däri beskrifna och afbildade grottorna, i synnerhet Adelsberger- och Fingalsgrottorna, som framställdes i synnerligen vackra illustrationer, föreföllo som de mest förtjusande tillflyktsorter, liksom de i ett af häftena behandlade luftfenomenen, såsom hägringar, norrsken, ringar kring sol och måne, ovanliga molnbildningar o. d., gjorde ungdomarne till otroligt visa väderspämän. Men historia var först och

sist älsklingsämnet. Huru lycklig kände jag mig ej då jag från en god vän i Lund en gång vid nyårstid fick den kärkomna under rättelsen, att hon i julklapp fått »Kristinas förmyndareregering» samt »Kristina» af *Fryxell*, jämte löfte att få låna dessa böcker, då de blifvit genomlästa i ägarinnans eget hem. Likaledes var det en stor tilldragelse, då den äldste brodern ibland syskonen, som redan låg i Lund och läste på sin juridiska examen, hade prenumererat på ett i häften utkommande historiskt verk, »Världshistoria af *Held* och *Corvin*». När bror genomläst ett par häften, sände han dem med nästa bud hemifrån till mamma, hvarefter de fingo plats på en ständigt växande hög på förmaksbordet och ställdes till familjens disposition. Ledsamt nog saknades stundom flera blad, ja, rent af något helt häfte af arbetet. Den förståndige brodern hade märkt, att åtskilligt, t. ex. af de romerska käjsarnes historia, vore mindre lämpligt att komma för småsysterarnas ögon, liksom äfven en del af författarnes egna resonsemanger, hvilka starkt stötte på fritänkeri. — Då gjorde han sig alls icke något samvete af att undandraga något ark eller rent af något häfte systerarnas forskningsbegär, utan minsta respekt för »det historiska sammanhanget».

* * *

Poesi fattades icke i huset. Vår far svärmade för *Kellgren* och *Tegnér*, mor för fru *Lenngren* och *Franzén*; hon medgaf visserligen, att *Tegnér* skref vackert, men hennes nära personliga bekantskap med honom från sin ungdom gjorde, att hon hade en viss skygghet för det som härrörde från honom. Hennes personliga bekantskap med *Franzén* däremot kom henne att så mycket högre uppskatta hans verk. Detta hindrade icke hennes barn från att svärma för *Tegnér*, och de kunde utantill så väl »Frithiofs saga» som »Axel» och en mängd smärre dikter, bland hvilka »Solsången» var en favorit, och naturligtvis »Kung Karl den unge hjälte». Det hörde till de tre systerarnas sommarnöjen att under vackra aftonstunder vandra fram och åter i den skuggrika allén och med hög röst deklamera eller efter själfgjord melodi sjunga ur *Frithiof* eller andra af *Tegnér*s skapelser. Men *Franzén* slog icke an på dem — man visste att hans dikter voro vackra och man genomläste dem samvetsgrannt — säkert flera gånger, af det enkla skäl att de funnos i huset — men man kunde dem icke utantill. Detta var däremot fallet med många dikter af *Lenngren*, *Stagnelius*, *Nikander* och

— naturligtvis — *Runeberg*, så snart hans verk kommo i huset, i synnerhet Fänrik Ståls första del, som snart, omväxlande med Tegnér, fick göra tjänst vid sång- och deklamationsöfningarne i allén.

Öfver *Lidner* grät jag många tår, men systrarna funno såväl »Spastaras död», som allt hvad *Lidner* för öfrigt åstadkommit, helt simpelt »odrägligt»; *Vallenberg* var rysligt rolig i »Min son på Galejan», men *Bellmans* sånger, som bröderna hade i sin boksamling, föraktades grundligt. Bröderna hade sagt, att det passade inte för flickor, men ovisst är, om detta förståndiga omdöme kunnat afhålla dessa läshungriga ungdomar om de icke själfva vid första påseendet funnit Carl Michaels dikter »rysligt simpla och tråkiga».

Bland fars och brödernas böcker funnos många som förorsakade i synnerhet mig tantaliska kval; hvad kunde jag göra med latin och grekiska, för att icke tala om franska, hvori jag äfven länge var mycket klen? Men glädjen blef stor då jag en dag högt uppe på en hylla fann — »*Iliaden*» och »*Odysseen*», »*Eneiden*», »*Titus Livii historia*» samt »*Quintus Curtii Alexander*» — i svensk öfversättning. Många danska böcker funnos; som bland dem voro sådana som »*Holbergs komedier*» och »*Oehlenschlägers tragedier*», gick det snart lika lätt att läsa danska som svenska, helst man i vår sydsvenska provins genom umgänge med danskar var van att höra språket talas. Tyska, som lästes såsom läroämne, var väl kinkigare att komma till rätta med, men man upptäckte med tiden, att bland brödernas tyska böcker många voro roliga, och från den stunden tog man sig för att sträfva igenom en del af dem så godt man kunde.

Oförgätlig var den sommar, då jag bland gamla böcker på vinden hittade ett band af *Schiller*, innehållande »*Maria Stuart*», »*Die Jungfrau von Orleans*» och »*Wilhelm Tell*»; vidare *Walter Scotts* »*Woodstock*», öfversatt på tyska, samt »*Charles Douze*» af *Voltaire*. Den sistnämnda boken var, som Karl den elfte sade om döden, »hård att pågå», ty de franska lektionerna, där man efter Meidinger lärde att rabbla upp deklinationer och konjugationer samt glosor och små samtal utantill, hade alls icke väckt någon kärlek för franska språket. Emellertid tog jag dessa böcker som arf och eget och uppsökte med dem en tillflyktsort i en gammal heltäckt vagn, som stod i vagnboden och nästan aldrig begagnades. I vagnsfickorna instoppades böckerna jämte blyertspenna och papper för att de besvärligaste franska glosorna skulle lättare kunna fastna i minnet — ord-bok fanns för öfrigt i bokens slut, så att det stora franska lexikonet

icke behöfde medsläpas. I de tyska böckerna förstod jag däremot rätt mycket vid första genomläsningen och alltmera vid de följande, som voro många; ordbok anlätades icke, ty det var tråkigt.

* * *

Under årens lopp, då bröderna blefvo fullväxta och mycken modern litteratur infördes i huset, medföljde nog åtskilligt som för de äfven tillväxande men mycket yngre systrarna var olämpligt att läsa, men något bestämdt förbud att läsa den eller den boken förekom knappast. Däremot hände rätt ofta, att någon bok, som de nyfikna näsorna i förbigående vädrat på, plötsligt försvann och syntes aldrig mer. Föräldrarnas gamla välkända böcker blefvo aldrig förbjuden frukt; bröderna vaktade tämligen sina egna eller lånta böcker från systrarnas litterära ströftåg. En gång tog dock far ifrån mig en bok, som tillhörde en af bröderna, med det yttrande att den vore ej bra för mig — visserligen var den ej heller så, ty det var *Byrons* »Don Juan», öfversatt på tyska; engelska läste man sällan på den tiden. Sedan försvann denna bok ock jag fick en skarp läxa för dess skull, ej af far, men af bokens ägare, som var rädd om den emedan den var i vackert band och med fina illustrationer.

Långa tider förflöto då inga nya böcker kommo till huset, och då var det godt att man hade de gamla vännerna att sällskapa med. Utom de omtyckta historiska böckerna hade man äfven några outslitliga favoriter, bland hvilka den odödliga »Don Quichotte», öfver hvilken dock dispositionsrätten var begränsad, då den var inbunden i marokäng med guldsnitt och hade sin plats på »pappas finaste hylla». Under en period af svår bokbrist fick en tjock tysk bok som tillhörde bröderna — det var *Berzelius* Kemi i öfversättning — tjänstgöra som förströelselektyr. Inte var den just så rolig, och inte begrep jag just så mycket, men jag fortfor dock att i brist på annat knoga igenom hela detta svåra arbete, oakadt man fick lida smålek af bröderna för det man skulle sticka näsan i allt som man inte begrep.

Vår yngste broder Klas, som för sjuklighet länge låg hemma från akademien, var mycket road af läsning och försågs af bröder eller kamrater med lånta böcker från Lund så ofta tillfälle gafs. En jul hade han fått »Tusen och en Natt» i 8 delar till julklapp; denna bok var på tyska. Dessutom hade en kamrat i Lund till låns sändt honom *Cronholms* »Trettioåriga krigets historia», rikt illustrerad, samt »Den sköna konstens hufvudperioder», en liten torr

bok af okänd författare. Nu fick han den ingifvelsen att med tillhjälp af dessa böcker bilda »de dumma töserna». »Den sköna konstens hufvudperioder», skulle vara början, därefter (för öfning i språket) ett band af Tusen och en Natt; först då detta pensum var genomgånget, skulle den efterlängtade Cronholms historia ställas till deras disposition. »Hufvudperioderna» kommo på förmaksbordet till fritt begagnande, under det de mera lockande böckerna inlåstes i Hans' byrålåda. Men hufvudperiodernaingo länge ligga ifred, till och med för mig, som fann dem segare än till och med Holmbergsons Juridik och Berzelius' Kemi.

En gång vid en husvisitation, anställd bland broderns böcker, för att söka »hvad man uppsluka månede», upptäcktes i bokskåpet *Dantes* »Divina Commedia» i dansk öfversättning. Detta var väl icke någon läsning för barn, men utöfvade dock en märkvärdig tjuskraft på de unga.

En favoritbok var »Gellerts fabler», öfversatta på svenska, ehuru öfversättningen var så ömkelig som möjligt, t. ex. då raderna: »Beaten fiel ein gross Vermögen Von Tonnen Gold in Erbschaft zu» — öfversattes: »Beata föll en stor förmåga Af tunnor guld i arfskap till!» Men det gjorde ingenting, boken var rolig ändå.

Mycket mer kunde förtäljas om de ungas nöjesläsning i detta hus och på denna tid, såsom om den förtjusning, med hvilken »Onkel Toms stuga» mottogs då den först utkom i svensk öfversättning, samt om den glädje som uppfyllde hela familjen, då en af bröderna, som konditionerat i ett rikt hus, bland andra dyrbara julklappar erhöill »Shakespeares Dramatiska Arbeten» i Hagbergs öfversättning, hvarvid detta verk äfven efter hand kom i systrarnas händer. Dessa voro då vid 13 till 16 års ålder, således alltför omogna för detta studium. De läste likväl igenom böckerna från perm till perm och hade mycket nöje därpå. Huruvida de togo skada af läsningen, är mig obekant.

Ch. Nerman.

»Mamma Aja».

La mère de Goethe par Paul Bastier.

Den franske författaren Paul Bastier har i sin förlidet år utgifna bok »*La mère de Goethe d'après sa correspondance*» i förträfflig öfversättning återgifvit fru Goethes bref. Med stöd af hans arbete meddelas härmed ytterligare några drag ur denna begåfvade kvinnas historia, ehuru en uppsats öfver detta ämne förut varit synlig i denna tidskrift.*)

* * *

Från kritikens och historiéns synpunkt sedt är det en tämligen tvifvelaktig förmån att vara moder till en snillrik man, i det en sådan moder på ett alldeles särskildt sätt är utsatt för eftervärldens granskning. Skulle så granskningen ej utfalla till hennes fördel, komma skuggorna att framstå ännu skarpare, än om hon varit en vanlig dödlig, och hennes egenskap af den store mannens moder räddar henne ej från att ohjälpligt hemfalla åt glömskan.

Att Goethes moder blifvit förskonad från detta öde, därför har hon att tacka sin alltigenom originella personlighet och sin karaktäristiska begåfning, som bland annat röjer sig i de spirituella bref, af hvilka den franske författaren här meddelar talrika utdrag. Gifvetvis måste den *esprit français*, som uttalar sig i dessa bref, särskildt slå an på en fransk biograf, men äfven vi nordbor, med våra större fordringar på allvar och djup i karaktären, måste känna sympati för denna lifliga, glada kvinna, hvars kunskaper visserligen ej utmärka sig för någon större grundlighet, men som i ersättning röjer en stor intelligens, ett vaket intresse och en ovanlig grad af själens hälsa. Hennes bref verka synnerligen uppfriskande och bära alltid prägel af ursprunglighet. »Nervsvaghet», utbrister hon vid ett tillfälle, »det är en sjukdom, som nu för tiden är på modet, men som man ej kände till på den tiden jag var ung». Och i ett bref till sonen heter det: »O, I nutidsmänniskor, med edra kunskaper, edra talanger, som antingen förblifva ett dödt kapital eller ock göra er olyckliga!» — — —

1) Se artikeln: Goethes moder af Sigrd Kruse. Dagny 1899. Häft. 13.

»De bästa kvinnor jag känt ha just varit sådana, för hvilkas uppfostran man gjort sig minsta omak.»

Detta skenbara ringaktande af kunskaper motsades dock i verkligheten af det mest lefvande intresse för vetande. Elisabeth Textor läste som barn de böcker hon kom öfver i sin fars bibliotek. Bibeln studerade hon med förkärlek, och smaken för religiös läsning tycks ha följt henne till den sena ålderdomen. I tidigare år var hon rätt mycket tillsammans med Brödraförsamlingens medlemmar i Frankfurt am Main, och detta umgänge gaf en tid åt hennes religiösa lif en viss prägel af mysticism, som bland annat föranledde henne att i stunder af ovisshet rådfråga sin bibel genom att på måfå slå upp en text. Till sin anläggning var och förblef hon dock snarare filosof än mystiker; hon utmärkte sig mera för lugnt resonnerande än för lidelse. Enligt egen uppgift hade hon blott en enda gång i sin ungdom varit genomträngd af lidelsefull hängifvenhet och beundran, och föremålet härför var ingen mindre än den olycklige kajsar Karl VII, hvilken en gång aflade ett besök i Frankfurt och därvid på den unga flickan gjorde ett outplånligt intryck.

I kapitlet med öfverskrift »Madame la conseillère imperiale» ger Paul Bastier en liflig framställning af Elisabeth Goethe som maka och mor. I öfverensstämmelse med sina föräldrars önskan ingick hon sjutton år gammal äktenskap med regeringsrådet Goethe, men ehuru plikt och ej böjelse vid detta tillfälle utstakade hennes väg, förblef hon alltjämt en god hustru, som villigt rättade sig efter sin stränge make och hade fördrag med alla hans egenheter. Hennes man, som var tjuguettt år äldre än hon, var i allt hennes motsats: en sträng, pedantisk anhängare af den Kantska skolan, en »det kategoriska imperativets» man, som endast kände pliktens bud och hårdnackadt fullföljde det föresatta målet, utan afseende på omständigheter, tid eller personer. I förhållande till barnen bibehöll han lifvet igenom något af skolmästare, och såsom uppfostrare försmådde han att taga hänsyn till deras olika anläggning och begåfning. Fru Goethe åter gjorde till sin första uppgift att tillfredsställa barnahjärtats kraf på kärlek. Mellan henne och sonen Wolfgang rådde lifvet igenom det innerligaste förhållande. Skillnaden i ålder dem emellan var ej så stor som mellan de båda makarna — fru Goethe var 18 år, då sonen föddes — hvarföretom deras naturer på ett särskildt sätt harmonierade. För sin lille Wolfgang berättade hon sagor, af hvilka hon ägde ett outtömligt förråd och dem hon förstod att återge med stor talang. Längre fram brukade hon för de båda

barnen Wolfgang och Cornelia läsa stycken ur Klopstock; detta skedde dock mestadels i smyg, emedan regeringsrådet ej kunde tåla den »nymodige» författaren till »Messias». När barnen växte upp, var modern den, som skaffade dem de nöjen, hvilka höra ungdomen till. Hon intog en medlareställning mellan den stränge fadern och den unge liflige sonen, hvars diktaranlag till en början misshagade den pedantiske ämbetsmannen.

Goethe har själf i följande strof kännetecknat den olika begåfning han fått i arf efter sina föräldrar:

»Wom Vater hab' ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen,
Von Mütterchen die Frohnatur
Und Lust zu fabulieren».

Moderns liflighet och spirituella väsen utgjorde en hälsosam motvikt till faderns stränghet och pedanteri, men å andra sidan finna vi den senares kraft, ordningssinne och vetenskapliga anläggning på ett lyckligt sätt utbildade hos sonen, hos hvilken föräldrarnas olika karaktärer och begåfning sammansmälte i den bästa harmoni.

* * *

Genom den franske författarens lifliga skildring får man en tydlig bild af Elisabeth Goethe, äfven hvad det yttre angår. Man tycker sig se den gamla sirliga damen i musslinsfichy och mössa à la Marie-Antoinette, vid högtidliga tillfällen prydd med en bandrosett eller blommor. Man liksom ser henne sitta vid fönstret och sticka, dag efter dag framlevande sitt stilla och dock verksamma lif, glädjande sig åt andras lycka, åt att vara omgifven af dem, som begynna lifvet, då hon står i färd med att sluta det. Ej blott själens utan äfven kroppens hälsa röjdes hos henne i ovanlig grad under hennes långa sjuttiosjuåriga lefnad. Vid sextio års ålder fick hon för första gången i sitt lif pröfva på ett illamående af mera allvarlig art. Pianospel och sång jämte schackspel utgjorde ännu vid sjuttio år hennes tidsfördrif, och vid fyllda sjuttiofem år utförde hon utan glasögon de finaste broderier.

Moderinstinkterna utvecklades tidigt hos henne. Härom säger hon själf: »Den dag, då min förstfödde kom till världen, fann jag min rätta kallelse, ty jag är född att vara mamma, på samma sätt som somliga äro födda att vara »tanter» eller »farbröder». »Mam-

ma» var äfven det namn, hvarmed hon helst hörde sig benämnas af de många ungdomar, som i hennes hem rönt ett gästfritt mottagande. Längre fram gifvo hennes vänner, såväl äldre som yngre, henne hedersnamnet »Mamma Aja». Namnet härledde sig från den gamla berättelsen om Karl den stores syster, fru Aja, hvars söner fallit i onåd hos kajsaren och till följd häraf blifvit dömda till landsflykt. Drifna af längtan efter modern återvände de dock, förklädda till pilgrimer, till fadernehemmet och blefvo af fru Aja, som med fara för sitt lif härbergerade dem, med stor kärlek mottagna. Likheten mellan denna moder, som offrade sig för sina söner, och fru Elisabeth, som ständigt var färdig att ställa till rätta, då någon misshällighet uppstått mellan den knarrige fadern och sonens lifliga umgängesväänner var så stor, att »Mamma Aja» ansågs vara den benämning, som bäst passade henne.

Mamma Aja tycktes född att trösta de bedröfvade och lifva upp de sorgsna. Bland de många vittra personligheter, som i hennes hem åtnjöto gästfrihet, befunno sig äfven Lavater och Wieland, hvilka i likhet med så många andra ägnade henne den största tillgifvenhet och beundran. Flera af dessa vitterhetsidkare läto sina manuskript granskas af fru Goethe och underkastade sig gärna hennes kritik. Innan Wieland ännu personligen lärt känna Goethes moder, skickade han henne flera af sina arbeten. Förvånad och förtjust öfver hennes fina blick och säkra omdöme inledde han brevväxling med henne och slutade med att göra ett besök i det Goetheska hemmet; han blef sedermera en af Mamma Ajas käraste »söner». Hennes förmåga att fångsla sin omgifning kom dem, som sågo henne för första gången, och som förut afundats henne lyckan att äga Goethe till son, att, då de lämnade henne, skatta Goethe lycklig att hafva en sådan mor.

Så småningom upphörde dock det glada umgängeslivet. Det gamla regeringsrådet hade för flera år sedan affidit, sonen Wolfgang bosatte sig i Weimar, och dottern, som ingått äktenskap, lämnade äfven Frankfurt. De gamla vännerna skingrades åt olika håll, och tystnad och stillhet började råda i fru Elisabeths hem. Ända till sin död framlefde hon nu, fri från materiella omsorger, ett lyckligt lif, utan yttre svårigheter och stötstenar. Midt under den ensamhet, som alltmer lägrade sig kring henne, lefde hon ett intensivt sjäslif; hennes originella personlighet, som under de senare lefnadsåren alltmer fördjupades, framträdde tydligare i de bref, hon så frikostigt sände sina anförvanter och vänner. Trots den dåliga stafningen äro dessa bref verkliga mästerstycken i sitt slag; origi-

nella till form såväl som till innehåll, utgöra de målande tidsskildringar, på samma gång de gifva prof på hennes litterära smak. »Liksom de gamla speglarna i min salong har jag upplefvat mångt och mycket», säger hon, och hennes vakna blick följer med intresse olika tidens olika företeelser.

Ingen har mindre än hon lidit af tidehvarfvets sjukdom »Weltschmerz» melankoli afskyr hon ända därefter, att hon ej vill nedskrifva ordet. Hon förstår visserligen, att sorger och motgångar ha sitt moraliska värde, att de tjäna till karaktärens bildande och fördjupande, men hon vill hellre dröja vid lifvets ljusa sidor än dess mörka och formulerar sin världsfilosofi i orden: »Om man har brutit benet, bör man trösta sig med att detta dock är bättre än att bryta nacken». Hennes lekande humor röjer sig bland annat i ett bref till den mångårige vännen och husläkaren, hvilken efter hvad hon erfarit kände sig sjuk och öfveranstängd. Hon råder honom att för några veckor byta om vistelseort, enär luftombyte i alla tider varit ett förträffligt medel att stärka svaga nerver, och slutar med följande ord: »Följ, min gode vän, detta råd af en kvinna, ert anseende som läkare skall ej komma att lida däraf. En åsna gaf ju fordom profeten ett godt råd.»

Af särskildt intresse äro fru Goethes bref till prinsessan Maria Amalia af Weimar, moder till Karl August, i det de utgöra ett bevis på hur hon alltid förblef sig själf, äfven i umgänget med de högst uppsatta. Hon sänder prinsessan skorpor, dem hon själf bakat, äfvensom vindrufvor från sin egen trädgård, och hon generar sig ej det minsta för att be sin furstliga väninna uträtta ett och annat ärende, isynnerhet ger hon henne uppdrag att framföra hälsningar till sonen. Tonen i hertiginnans bref är ej mindre hjärtlig och enkel; gång efter annan fröjdar hon modershjärtat genom att med största beundran tala om »den store doktor Wolfgang». Till det hjärtliga förhållande, som rådde mellan fru Elisabeth och furstinnan, finna vi ett motstycke i den vänskap, som sedermera förenade storhertigen och skalden.

Den spirituella brefskrifverskan gjorde dock aldrig anspråk på att uppträda som författarinna. »Må Gud förskona mig», utbrister hon, »från att göra mig löjlig! Författa kan jag ej, men återge andras tankar, det är min styrka.»

Mamma Ajas vänner visste, att de under den vackra årstiden ej så ofta kunde påräkna bref från henne, alldenstund hon nästan ansåg det som ett brott att använda sommardagarna till mycken

brefskrifning. Också skrifver hon en gång till Goethe: »Vädret är i dag alltför vackert. Om du ej vore Wolfgang, skulle du få vänta på bref.»

Hennes ömhet för sonen röjer sig i hvarje rad af de talrika bref, hon sände honom. Under krigsåret 1808 utbrister hon: »Jag är ingen politiker och bekymrar mig föga om hvem som äger högra eller vänstra Rhenstranden. Men om Weimar ginge förloradt med sina stora män — bland hvilka du är den förnämste — tror jag att jag i förtviflan ginge åstad och blefve katolik!» Med rörande innerlighet erinrar hon sonsonen August om hvad det innebar att vara Goethes son. »Noblesse oblige», skrifver hon, »då man har en sådan fader, måste man ju sträfva efter att bli en bra människa!» Hennes vidhjärtenhet och kärleksfulla sinnelag kom henne äfven att uppskatta de goda egenskaperna hos Christiane Vulpius, flickan af folket, som slutligen blef Goethes maka. Med stolthet häntyder hon emellanåt i sina bref om sonhustruns hjältemod att efter slaget vid Jena 1806 en afton kasta sig emellan Goethe och några druckna franska soldater, som trängde in i skaldens hem.

Mellan Weimar och Frankfurt gingo oupphörliga bud och sändningar. Fru Elisabeth skickade till sonens hushåll ypperliga grönsaker, vin och kastanjer; Goethe åter sände henne nyutkomna böcker. Läsning förblef ända in i ålderdomen hennes käraste sysselsättning. Helst läste hon arbeten af Goethe, Schiller och Lessing; en af hennes favoritförfattare var dessutom Beaumarchais, den spirituella författaren till »Figaros bröllop». Med sonen utbytte hon ständigt tankar om hvad hon läste, och denna litterära brefväxling utgjorde för henne en tröst, då Frankfurterbornas kalkborgerlighet och brist på högre intressen ej så sällan kom henne att känna sig ensam.

* * *

Denna solskensnatur, så full af sprudlande humor och lefnadsfriskhet, kunde äfven visa prof på ett storslaget sinnelag och en till hjältemod gränsande kallblodighet i farans stund. Då äfven Tyskland skakades af den stora franska revolutionens stormar, förblef Mamma Aja en glad filosof, hvilken utan att tro de farliga rykten, som nådde hennes öron, sof sina åtta timmar och med jämnmod mottog inkvarteringen af militärer — till och med fransmän — hvilka funno sig förträffligt i hennes gästfria hem. Under belägringen af Frankfurt 1796 var hon lugn och oförfärad och gick utan

vidare till hvila, så fort den värsta kanonaden tystnat. Först vid ryktet om en tillämnad stormning räddade hon sig hos vänner ute på landet och förblef där till dess Frankurt kapitulerat, då hon återvände till sitt hem, som lyckligtvis förblifvit oskadadt. Under den tid, som nu följde, skriver hon: »Frankfurt erbjuder en sorglig syn; husen äro plundrade, alla trädgårdar sköflade, de flesta af mina vänner ha flytt. För att förströ mig läser jag nu »Musen-almanach» eller Voltaires »l'Histoire universelle» samt njuter från mitt fönster af de vackra solnedgångarna — och så går tiden mer eller mindre fort». 1797, då fred ändtligen blifvit sluten, skriver hon: »Jag går nu att återtaga mitt lättjefulla lif. Efter så mycken ångest ändtligen en dag af glädje!»

Längre fram, då nya krigsrykten började utbredas och Napoleons segrar slogo Europa med häpnad, skriver hon till sin son: »Oroa dig ej för min skull, jag befinner mig väl till själ och kropp, om jag än i likhet med Diogenes säge, att denne nye Alexander läte bli att skymma bort solen för mig». Och 1807, när krigets åskor åter började dåna och »la Grande armée» tågade genom Frankfurts gator: »Jag försöker alltjämt se sakerna från den ljusa sidan och lyckas därutinnan. Det är Gud, som ger mitt hjärta glädje och förlänar åt mitt ansikte dess glada uttryck».

På detta harmoniska lif följde en stilla död. Ända in i det sista bevarade Mamma Aja sitt sinneslugn och vägrade att låta tillkalla sina barn från Weimar; hon ville förskona dem och sig själf från afskedets bitterhet.

Genom sin bok har Paul Bastier bidragit att kasta nytt ljus öfver denna sympatiska personlighet. Författarens största, ehuru långt ifrån hans enda förtjänst, är just att låta porträttbilden få sitt lif och sin åskådighet genom att oupphörligt ösa ur källorna, fru Goethes egna anteckningar och dagböcker. Utdragen äro gjorda med stor urskillning och försedda med kortfattade kommentarier. Författaren låter sin signatur träda i skuggan, endast här och hvar spårar man den i någon fin reflexion. Man erfar en känsla af glädje öfver att ha närmare fått lära känna ej blott »la grande épi-stolière», Tysklands M.me de Sévigné, utan framför allt den varm-hjärtade kvinnan, som vid sin lefnads afton sammanfattat sin lifser-farenhet i orden:

»Den högsta vishet består i att dag för dag tillägna sig mer af barnets enkla förtröstan och att hoppas på Guds innerliga barm-härtighet.»

Clara Wahlström.

Ellen Fries' bibliotek

är öppet *Måndagar* kl. $1\frac{1}{2}$ 12— $1\frac{1}{2}$ 1 e. m.
» *Onsdagar* » 3—4 » »
» *Fredagar* » 3—4 » »

Biblioteket är mot skriftlig borgensförbindelse af känd förbundsmedlem afgiftsfritt tillgängligt för kvinnor, som egna sig åt studiet af historia och närliggande ämnen.

Det är dessutom tillgängligt för Fredrika-Bremer-Förbundet.

Nya Hushållsskolan

(för bildade flickor). Grundad 1881.

Föreståndarinna: Fröken H. Cronius.

Nya Hushållsskolans Matsalar

Vestra Trädgårdsgatan 19.

OBS.! Särskild matsal för fruntimmer.

Klagomål öfver svårighet att få köpa verkligt god Ättika har föranledt Liljeholmens Vinfabrik att tillhandahålla sin, sedan många år för god smak och fin arom kända Ättikssprit, på förseglade flaskor försedda med fabriken's etikett och spädningstabell.

Anmälan.

Dagny utkommer **1903** med 20 häften, utgörande minst 28 tryckark.

Priset för hel årgång:

För medlemmar af *Fredrika-Bremer-Förbundet* ... kr. 3,50.

För icke medlemmar af *Fredrika-Bremer-Förbundet* » 5,00.

Förbundsmedlemmar prenumerera å *Fredrika-Bremer-Förbundets* byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisning. Icke förbundsmedlemmar kunna prenumerera dels vid alla postanstalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hrr bokhandlare.

Lösnummer kunna erhållas å *Fredrika-Bremer-Förbundets* byrå till ett pris af 30 öre för enkelhäfte.

Vademecum

var bland alla munvatten på hygieniska utställningen i Paris 1902 *det enda som erhöll högsta utmärkelse, Guldmedalj*, och detta i sin egenskap af »*antiseptiskt munvatten*» (antiseptique dentifrice).

Barnängens Tekniska Fabrik,

H. M:t Konungens hofleverantör
Stockholm.

Annonsen för DAGNY

upptagas af

fröken Ingeborg Bergström, 31 Östermalmsgatan 31.

Adresser:

Fredrika-Bremer-Förbundet: Drottninggatan 54.

Rikstelefon 27 62.

Förbundets byrå öppen 11—4.

Allm. tel. 48 16.

*Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå:
Tunnelgatan 25.*

Rikstelef. 68 98.

A. T. 82 11.